

Övertryck ur Åbo Akademi-
kommittés Årsskrift 1917

WALD. RUIN:

**VAD AKADEMIN
MINST SKALL KUNNA
UNDVARA**

ÅBO 1917 :: ÅBO TRYCKERI
OCH TIDNINGSSÄLLSKAP

I c 5
Åbo Akademi
Kypsel

VAD AKADEMIN MINST SKALL KUNNA UNDVÄRA

AV

WALD. RUIN

Under de månader Åbo akademifråga stått öppen för offentlig diskussion, har det tidtals sett ut som om de från alla håll strömmande inläggen medfört fördunkling snarare än ökat ljus. Säkert är, att det känns ojämförligt svårare att taga ihop med ämnet nu, än det för mig föll sig senaste november, då jag en regnig söndagsförmiddag å hotell Börs i Åbo företog mig att kasta till pappers, vad jag kvällen förut haft anledning muntligt anföra i ett trivsamt samkväm bland Åbo akademikommittés medlemmar. Nu, flere månader senare, skulle det ju rätteligen gälla att först söka kritiskt rå med ett helt berg av motsatta och inbördes stridiga meningar, som under tiden framträtt och påkallat uppmärksamhet. Och dock, vad vore det väl annat än att åter pröva, hurusom polemiker i grunden äro ofruktbara, sällan övertygande, för ett friskt uppsåt snarast dämpande, och hurusom en god sak i stället bäst främjas, om man möjligast direkt och okonstlat framlägger sin enkla mening. Så vill jag då till en början, enligt bevarad anteckning, endast återge mina tankar i Åbo vid en tidpunkt, då akademifrågan åtminstone för mig tedde sig så jungfrulig som möjligt och då man i själva verket ännu ej stod vare sig inför de stora donationerna som realitet eller den tjänstvilliga publicistiska rusningen till frågans klargörande.

Några få timmars vistelse i Åbo har hos mig framkallat det starka intrycket av att akademifrågan här är den brännande frågan, som på en gång livar sinnena och skiljer dem åt. Det livande är de utsikter till den stora tankens förverkligande, som nu synas hägra; det skiljande är det urgamla, i fråga om bildningsanstalters program snart sagt oslippliga tvisteämnet, som finner sitt uttryck i antitesen: realism eller humanism. Vad man kallar den nya tidens krav tyckes peka i den förstnämnda riktningen, där det ej skall saknas talrika, kanske mäktiga förfäktare: alltså realistisk vetenskap och lära, matematik och naturvetenskap, allrahelst med teknisk påbyggnad av det ena eller andra slaget, om icke rent av en teknisk anstalt. Men inför den tanken finner jag mina närmaste vänner här i bekymmer. De ha för ögonen ett i själva människoanden djupare rotat bildningsbehov, liksom en vetenskaplig nitälskan, ägnad vad ur sådan mänsklig synpunkt plär kallas de stora frågorna, något i stil med Åbo historiska och fosterländska traditioner — det allt tydligen att söka på det s. k. humanistiska lärdomsrådet.

Det skall säkert ej förvåna, att jag nu av full övertygelse tar parti för vännerna. Enligt min åsikt blir det *humanistiska momentet* omistligt i den blivande akademien, om den skall göra skäl för namnet. Och är det en gång med, bör det enligt sin natur vara det centrala, sammanhållande, organiserande. Detta vågar jag uttala utan att därför det minsta pruta av på min mer än en gång uttalade beundran för matematikens universalitet och metodiska mönstergillhet, naturforskningens friskhet och omvälvande resultat, teknikens bragder. Jag stannar här vid Göthes ord: »Den enskilde vare det fritt att syssla med sådant, som lockar honom mest; mänsklighetens egentliga studium förblir dock — människan».

Men jag går i detta fall ändå längre tillbaka. För mig är begreppet akademi oskiljaktigt förknippat med den av *Plato* skapade traditionen, liksom ju namnet i fråga, strängt historiskt, går tillbaka till hans lärargärning i det klassiska

Athen. Han var nog så stor realist, även han: ej blott att han först gav de exakta disciplinerna, i all synnerhet de matematiska, särställning och rang i den ståtligt uppåtstigande skala, som mynnar ut i den filosofiska uppgiften att fatta idéerna; åt de vardagligaste företeelser, verktyg och husgeråd, alla naturföremål, levande och döda, visste han ge så att säga en direkt, hedrande representation i sin översinliga idévärld. Men vid den blotta specialbetraktelsen, riktad på tingen, fick det aldrig stanna; kunskapen var ofullgången, skugglik, så länge man ej från utgångspunkterna, de empiriskt kringströdda detaljerna, verkligt trängde fram till den enande principiella betraktelsen på det filosofiska planet. Och än mera: det som inom själva denna idévärld, vilken den principiella betraktelsen sträckte sig till, gav alla enskildheter stadga, översiktlighet och sammanhållning, gav hela den däri inbegripna realvärlden ljus och värde, det var en idé, den centrala och mäktigaste, som han kallade *det godas idé*, således den idé, som uttrycker människoväsenheten i dess yppersta potens. I relation därtill måste allt det övriga bringas, om det för människoanden skall väga något. Det goda, eller låt oss säga ändamålet i sig mänskligt skådat, framstår härmed som det livgivande, ljusstrålande, hela kunskapsvärlden organiserande grundmomentet. Som planeterna låna sitt ljus av solen, så låna sanningselementen sitt värde ytterst av etiska makter.

Man kan icke tänka sig ett djupsinnigare drag än detta, och det vore en sann lust att söka bringa det i parallel med vad vi i 20:de seklet i grunden avse med vår mycket omtalade, icke sällan häcklade »pragmatism»: det att den blotta rena teorin gör ingen glad, att den fastmer förblir som man säger irrelevant, sålänge den ej får sin rätta humana accent genom att röjas i sin brukbarhet för ändamål, de där för oss människor innesluta ett krävande livsvärde, äro mer eller mindre ett med vår bestämmelse. Vi missfirma blott onödigtvis denna vår moderna pragmatism med dess riktning på det livsdugande och handlingskraftiga genom att omskriva vär-

neliga exemplar finnes över hela jordklotet förverkligat — såsom mängden av dessa fackskolor, avseende närmast att förhjälpa den enskilde till en plats, där han finner sin bärgning och kan aktas som nyttig medborgare. Höjd över subjektiva välfärdssynpunkter skall akademien vara vuxen en ingripande historisk roll i ett helt folks liv och just därav vinna sin individualitet. Den skall, med all vetenskaplighet, framstå som ett sannskyldigt produktivt organ för folksjälens, å ena sidan återverkande därpå höjande, befruktande, å andra sidan bringande något av dess innersta till uttryck på detta unika sätt, som gör dess insats i det universalmänskliga kulturarbetet oersättlig. Men folksjälens framträder ej, finner ej sitt uttryck i matematiska formler eller tekniska handgrepp och metoder, sådant fullt internationellt gods, som är växelmynt över hela jorden och därå ursprungsprägel är utplånad i samma stund det sett dagen och reciperats. Folksjälens näres, lyftas, formas i högre kulturell mening genom världs- och livsbetraktelse, historia, litteratur, konst — det är ock på dessa gebit densamma skapande kan ge sig till känna, vinna sin spegling uti verk med daningsmärke som varar och vittnar om sitt upphov. Lyckligtvis har man ju ock under decennierna före kriget kommit så långt att i sådana humanistiska stycken såsom välkommen, omistlig hälsa den individuella insatsen, utgående vare sig från folk eller enskilda andar, och att i mångfalden, den summerande överblicken erkänna mänsklighetens sanna rikedom. Detta betyder för de små nationerna utsikt att, uppskattade, vara med i det stora samarbetet och där föreviga sin art, det bästa däri.

Skall det slutligen behöva påpekas, att våra siare, ledare, stormän överhuvud så gott som samtliga mognat inom råmärkena för humanistisk bildningsid på universitetsstadiet? Man må blott i det avseendet mönstra det nittonde seklets finska historia och för övrigt gärna utsträcka sin mönstring över Finlands gränser. Jag menar, även den ärelystnaden finge vår nya akademi gärna bestå sig: att tillföra vårt folk

andligt ledarskap. Ty av den breda medelmåttigheten, som under tiden översvämmat oss med diskussioner och trycksvårta, ha vi, tänker jag, känt oss lindrigt hugsvalade och föga främjade. Men siarorden, ledartankarna, de äkta, ljusbringande, som vårt offentliga liv skulle ha gott utav, dem kunna vi minst av allt vänta som frukt av en högskoleundervisning, som, utan ryggrad i de syntetiska discipliner där livets stora realiteter, uppgifter, problem skärskådas, splittrar sig i lärda specialiteter eller rusar i riktningen av praktisk tillämpning. En sådan undervisning faller blott alltför lätt platt till marken, förirrar sig i stoftet eller — ej stort bättre — i lärdomspedanteriets ofruktbara skrymslen; den förtjänar ej att kallas akademisk i den hedrande bemärkelse, som borde vara ordet förbehållen. Det är vad jag först som sist vill hava sagt.

*

Så gävo sig och formades tankarna, om ock säkert ej i allo orden, vid det redan nämnda tillfället i Åbo, innan ännu den stora publicistiska kampanjen till akademifrågans utredande kommit i gång. Nu, sedan den pågått och staplat ansenliga mängder argument till förmån för de mest olika förslag, borde jag rätteligen vara mycket, mycket visare. Men med risk av dåligt vitsord för min läraktighet besluter jag mig dock för att låta det sagda stå, även om det nu, mer än förut, framstår som en flyktig, rätt ofullständig kontur. I ett avseende har jag nog sett den konturen efteråt fyllas på ett sätt, som tillfredsställt mig, nämligen genom prof. Söderhjelm's lilla uppsats i Argus N:o 5, som fritar mig från varje vidare tillägg i fråga om historien.

I ett annat avseende, det i mina ögon ändå mera makt-påliggande, nämligen i fråga om filosofin, vet jag mig knappast ha fått understöd, ehuru väl samtliga, som i akademifrågan uttalat sig, måste antagas varit minst filosofiexamstrar. Jo, prof. Gustafsson stödde mig redan i förväg, då han nämligen vid det grundläggande diskussionsmötet i Åbo för nio

år sedan ivrade för en akademi i merkantil och juridisk riktning, dock på humanistisk bas, där då bland de erforderliga grunddisciplinerna nämndes filosofi med tillägget »en modern, på experimentell och sociologisk grund fotad filosofi». Tillägget önskade jag bort, det blir lätt nog missvisande och leder till trånghet, snäva gränser, där dock som ämnets karaktäristiska styrka bör aktas vidden, för att ej säga svinget och fjärrsynen. Experimentera gör man i psykologin, som i den bemärkelsen t. o. m. gärna må i självständighet brytas ut; sociologisk kan man tänka sig grunden blott för en bråkdel av filosofin, — även här finnes en specialitet att utbryta. Men det spekulativa får allraminst förgätas, då det är fråga om filosofi, såframt man vill ha dess betydelse av mäktigt famnande, över mål och metoder orienterande universaldoktrin realiserad och däri vill vinna ett allmänt bildningsämne av allra främsta rang, sådant prof. Söderhjelm väntar sig av kulturhistorien. Varje stor teori, även på det naturvetenskapliga området, är för övrigt spekulativ. Det är därför naturvetenskapen i våra dagar bjuder så mycket filosofi och just i filosofin — det ämne som ej utan djupt berättigande även historiskt givit namn åt en hel fakultet — vinner sin naturliga tillslutning till hela det humanistiska läroområdet. Att då lämna ur spelet den eminenta länken i vetenskapernas system innebure ej blott ett oförstående avsteg från akademisk historia, utan ock en sällsam förblindelse i en tid, då man, stående inför så många behjärtansvärda uppslag i humanistisk, realistisk, teknisk riktning, har allt bekymmer att säkerställa den nya akademins enhetlighet.

Ännu blott ett. En vinning vore det att i Finland åter en gång få en odelad professur i filosofi. Klyvningen i teoretisk och praktisk här i Helsingfors innebar principiellt taget ett baksteg, förordades från svenskt håll, där saken hade hävd, motsades från tyskt. Fördelen var att vi till det priset fingo två professurer i det viktiga ämnet, men det hade man ock, efter utländskt föredöme, kunnat nå genom en enkel dubb-

lering, något som i tiden föreföll oss alltför ovanligt. Det kan ej vara till fördel att t. ex. psykologin och etiken dragas så långt ifrån varandra som det i och genom klyvningen skett, ej heller någon mening i att det ena av dessa ämnen ställes längre bort från kunskapsteorin än det andra, fatalt dessutom att det ur bildningssynpunkt kanske viktigaste stycket, filosofins historia, blir obestämt svävande mellan de båda lärostolarna. Den enskilde läraren måste det naturligtvis vara obetaget att inom det odelade stora området inrätta sig efter sin individualitet och därvid starkare markera det ena eller andra partiet. Men då det gäller en bestående institution, är principen viktigare, och den fordrar för filosofins vidkommande, som sagt, fria vidder, fordrar åtminstone möjlighet till universalitet. Att sådant icke heller är en orimlig fordran, en endast fantiserad möjlighet, det betygar vårt eget århundrade genom filosofnamn som Harald Höföding, William James, Henri Bergson, goda exempel tillika på, huru just en filosofisk lärostol kan vinna betydelse av populär kultur-makt. Vad ha icke dessa män betytt ensamt för sina studenter! Andra filosofnamn från äldre tid kunde gälla som signatur för hela epoker. Vi förstå det väl: till de fria vidderns program hör, förutom i rent vetenskapligt avseende högsta besinning och överblick, kännning med de stora livs-realiteterna och — värdena.

Vi begära plats för sådant vid Åbo akademi.

